

Schrijven als daad van de verbeelding

door Anne Buidgen

Community art is booming. De laatste jaren duikt de term steeds vaker op in het Nederlandse kunstklimaat. Toch werd er zo'n 6000 jaar geleden onder de aboriginals al gemeenschappelijk kunst gemaakt, zo vermeldt Wikipedia. Eeuwen later, in het Groot-Brittannië van de jaren '60 werd een aparte subsidie categorie bedacht om *community art* te kunnen ondersteunen. En in de jaren '90 dook de term op in België, waar deze uiteraard onmiddellijk een Nederlandse benaming kreeg, die de lading wonderwel dekt: sociaal artistieke projecten. In Nederland stond de Engelse term dan weer plots in de cultuurnota 2005-2008. Er werden namelijk steeds meer projecten gesignaleerd waarin kunstenaars samenwerkten met mensen die tot dusver nauwelijks toegang hadden tot het deelnemen aan kunst. Een nieuwe wijze van werken, die vroeg om een andere benadering. *Community art* is dan ook vooral een beleidsterm. De kunstenaars zelf gebruiken de term zelden en zoeken vooral naar manieren om zich, verbonden met de wereld om hen heen, zinvol uit te drukken. Niet in hun eentje, maar in samenwerking met mensen die in de situatie zitten waar ze iets over willen maken. In een versnipperde samenleving waar communicatie zoveel wegen kent, zoekt ook de kunstenaar naar andere middelen. Hij wil behalve artistieke ook sociale wegen bewandelen om zijn doel te bereiken. Hij wil niet alleen zichtbaar maken hoe hij de wereld ziet, maar, beter nog, iets in beweging zetten. Het sluit aan bij het nieuwe engagement dat, in tegenstelling tot het engagement in de jaren '60 en '70, niet zozeer 'tegen' is, maar een motor tot positieve verandering, de laatste jaren zo mooi 'empowerment' genoemd. Streed het Werkteater zo'n dertig jaar geleden voor toegankelijke voorstellingen die maatschappelijke verandering beoogden, liefst op locatie van het onderwerp, ook nu weer zien we een beweging van kunst die zich middenin de samenleving nestelt. Hoezo moet het publiek maar naar de musea en theaters komen, waarom worden ze niet uitgenodigd? En beter nog: uitgenodigd om deel uit te maken van het kunstwerk?

Theater in de wijk

Marian Boyer, schrijver en artistiek leider van het Platform Theaterauteurs, initieerde het project *Schrijf je Stad*, nog voor het woord *community art* aan de vergadertafels en in de beleidsstukken van subsidiënten opdook. Zij herinnerde zich simpelweg haar eigen, eerste aanrakingen met kunst en literatuur. Een paar zinnen uit een boek van Simone de Beauvoir dat ze als kind opensloeg, het schilderij *Blue Monochrome* van Yves Klein dat haar onder ogen kwam. Ze ontsloten een onbekende wereld waar ze deel van uit wilde maken. Niet het begrijpelijke, maar juist het ongrijpbare was wat intrigeerde.

Ze vroeg zich af: zou zij mensen die weinig tot niets met theater hebben, kunnen laten proeven van dat ongrijpbare binnen het idioom van het theater? Kan het 'nieuwelingen' op dat terrein iets bieden van de ervaring die zij, min of meer bij toeval en op jonge leeftijd, met kunst en literatuur opdeed? Boyer ontwikkelde een project waarbij mensen die ongetraind zijn theaterscènes leren schrijven, op basis van verhalen uit hun directe omgeving: de wijk waarin zij wonen. Liefst heel verschillende mensen, zodat teksten vanuit allerlei achtergronden een dialoog met elkaar aan zouden kunnen gaan. Het project werd als eerste opgepakt door de Koninklijke Schouwburg Den Haag. Vervolgens sloten de Openbare bibliotheken, TG Drang en Culturalis zich aan bij het project.

Schrijf je Stad is als volgt opgebouwd: twee groepen van verschillende achtergrond worden in hun buurthuis of bibliotheek gevraagd of ze een voorstelling willen schrijven onder leiding van professionele theatermakers. Vervolgens gaan de twee groepen elk in een

cursus scène schrijven aan het werk met een schrijver en twee acteurs, die hun teksten onmiddellijk uitvoeren. Hierdoor wordt de opgedane kennis over toneelschrijven ter plekke aanschouwelijk. Na een aantal weken maken de groepen kennis met elkaar en wisselen zij hun teksten en ervaringen in de bibliotheken uit. Wat heeft de workshop in hen wakker gemaakt, wat hebben ze geleerd en gelaten? Familieleden, buurtgenoten en vrienden zijn bij deze tussentijdse presentaties aanwezig. De schrijfgroepen komen – vaak voor het eerst – bij elkaar op bezoek en ervaren wat in een andere wijk aan theaterscènes is geschreven. Als slotakkoord van Schrijf je Stad wordt uit alle teksten een theatrale reading samengesteld die wordt getoond in een theater, in dit geval de Haagse Schouwburg.

Het optionele vervolg op Schrijf je Stad bestaat uit Speel je Stad. Met het materiaal van de reading wordt door de per stad gelieerde theatergroep een eindvoorstelling gemaakt die door andere deelnemers wordt gespeeld, al sluit dat deelnemers van Schrijf je Stad niet uit. Zo ontstaat een sneeuwbaaleffect. De scènes komen in aanraking met steeds meer mensen, en die mensen met elkaar. Er vindt een dialoog plaats tussen de verhalen van twee groepen wijkbewoners, tussen de schrijvers en een groep spelers die met dit materiaal gaan werken, en alle bekenden van de deelnemers en belangstellenden uit de buurt die komen kijken. Community art ten top: kunst die de dialoog tussen mensen in een versnipperde samenleving op gang brengt.

Om te beginnen: Escamp

Het project nam de aftrap in Den Haag, in het stadsdeel Escamp waar niet veel te doen is op cultureel gebied. Marian Boyer en Ton Theo Smith, artistiek leider van TG Drang, gaven als schrijvers de eerste workshops. Daarnaast leverde Drang acteurs en regisseur om de totstandkoming van de presentatie in de Schouwburg te begeleiden. Daarna zal het project zich naar andere steden uit kunnen breiden.

Boyer: ‘Bij projecten als deze, waarin je met minder professionele schrijvers een voorstelling maakt, kun je op verschillende manieren te werk gaan. Je kunt op je hurken gaan zitten en het zo eenvoudig mogelijk houden, of je kunt veel van de deelnemers vragen. Ik geloof dat het laatste veel interessanter is. We hadden natuurlijk hun verhalen bij ze weg kunnen nemen om er dan zelf iets mee te gaan doen. Maar ik wil ook iets blijvends achterlaten. Verdieping, de mogelijkheden laten kennen die de verbeelding biedt, zin om door te gaan, uit het dagelijkse te treden, een netwerk waarbinnen ze zich verder kunnen ontwikkelen.’

Elke schrijver zijn moment

Op zondag 29 juni kom ik bij de Koninklijke Schouwburg aan. Om 14.00 zal de voorstelling beginnen. Ik vraag aan twee vrouwen bij de lift of ik ook met de trap naar boven kan. Een van de deelnemers pakt haastig mijn hand. ‘De lift is veel leuker, daar krijg je al een verhaal.’ Ik vertel haar dat ik dat dan maar moet doen, aangezien ik een artikel over de voorstelling zal schrijven. ‘Zet er maar in dat ik zestig ben, maar dat ik me weer vijftien voel. Het is een kado om mee te doen.’

Lucienne van Amelsfort, artistiek leider en regisseur van theatergroep Drang, bevestigt later dit beeld. ‘Het heeft voor de deelnemers een functie gehad, ze bloeiden ervan op. Escamp is een beschadigde wijk, hij is steeds weer hergestructureerd. Huizenblokken werden gesloopt, bewoners moesten verhuizen, waardoor de sociale cohesie langzaam verbrokkelde. Veel mensen voelden zich in de steek gelaten door de beleidsmakers. Door deze voorstelling voelen ze zich eindelijk gehoord.’

Een afgebroken communicatie uit de samenleving die in een theatrale setting wordt

voortgezet, dat lijkt vooral de functie van dit project. Van Amelsfort heeft de eindregie van de scènes gedaan, zo zegt ze. ‘De prioriteit lag daarbij bij de teksten. Elke schrijver krijgt zijn moment, dat was belangrijk. Het effect dat dat had op de deelnemers, heeft me geraakt.’

Verhalen zonder omweg

Het is warm in Het Paradijs, een kleine zaal in de nok van de Koninklijke Schouwburg. De meeste aanwezigen hebben hier nog nooit een voet binnen gezet. De gebruikelijke gespannen stilte voor een voorstelling blijft uit. Er wordt druk gelachen en gepraat totdat het zaallicht dooft. De voorstelling is nog niet bezig of er gaat een telefoon af. ‘Ik kan hem niet vinden,’ wordt er paniekerig gefluisterd terwijl ergens anders nog een telefoon begint te piepen. Voor me zit een mevrouw na de eerste scène zachtjes te snurken, en na elke scène wordt er luid geapplaudiseerd. De spelers trekken zich er weinig van aan. Sommigen spelen hun zelf geschreven teksten. Is het toeval dat deze fragmenten de meeste lading lijken te hebben? Bij de monoloog over een huis dat zijn bewoners jarenlang meemaakt tot de kinderen uit huis gaan, de vrouw sterft en de man hoort hoe het dak instort als ook hij de deur definitief achter zich dichttrekt, wordt het doodstil in de zaal. Het is voelbaar dat de onderwerpen direct raken aan het dagelijks leven van de toeschouwers. Het gaat niet over een zoveelste variatie op het bestaande, want de meeste deelnemers hebben niet zozeer een kader, waar ze hun teksten tegen af konden zetten, ze maakten gewoon wat ze maakten met de taal die hen voor handen lag. Dat maakt dat de woorden zonder omweg aankomen bij het publiek. En bij mij. Het is een collagevoorstelling over borstkanker, tramverbindingen, de markt in Loosduinen, de bouwputten van Den Haag, de tandarts op de Berensteinlaan, roddelbladen, dementie en de vraag wanneer je huis zal worden gesloopt. Terugkerend zijn de twee dames die elke dag samen ‘een bakkie doen’ en de laatste buurtroddels bespreken. Haast cabareteske fragmenten die de wat meer toneelmatige dialogen en monologen afwisselen. Na afloop spreek ik met Judith Weenink, een van de deelnemers. Ik vraag haar of ze het niet spannend vond om voor de eerste keer met haar eigen teksten aan te komen.

Judith: ‘Als je begint denk je: ik heb wel eens een opstel geschreven vroeger maar theater schrijven kan ik nooit. De eerste keer dat je een tekst laat lezen is heel eng, je zit met het zweet in je handen. Maar doordat de acteurs het uitspelen, hoor je meteen of de tekst overkomt zoals je het bedoelde, wanneer het iets te lang is of te kort, en wat er verbeterd moet worden. Mensen borduurden ook op elkaars teksten voort. We herkenden ons in elkaar.’

Oscar Wibaut, directeur van de Koninklijke Schouwburg, is blij verrast met de voorstelling. Hij noemt deze ‘zeer direct, mensen weten wat ze willen zeggen, het raakt aan een kern.’ Ook hem valt het op dat in eerste instantie de inhoud alle ruimte krijgt. Een inhoud die wel gebaseerd is op bestaande verhalen maar de werkelijkheid nu en dan ook ontstijgt. Het laat zien dat, naast het alledaagse, nog een wereld bestaat: die van de verbeelding.

Anne Büdgen is toneelschrijfster en dichteres.